

HUMANITAS

821.135.1

scriitori
români
contemporani

CORNEL BĂLAN

LIFTUL

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

*Soției mele, Raluca, pentru care am imaginat aici o fă-
râmbă de univers matematic, o mică recompensă pentru
toată realitatea oferită începând din acea vară...*

Suntem cu toții nebuni în timpul somnului. Dacă am face în timpul zilei ceea ce visăm noaptea, dacă am avea viziunile și delirurile din vise, am fi paranoici și schizofrenici. Am avut întotdeauna impresia că nebunii suferă în starea de veghe ceea ce noi suferim în timpul coșmarurilor. E ca și cum nebunii se află deja în infern. [...] Țipetele lor, vociferările, gesturile, teroarea, conversațiile cu interlocutori invizibili – toate acestea ar putea reprezenta pentru noi nici mai mult, nici mai puțin decât experiența actuală a infernului.

Ernesto Sabato

I

Mă plimbam de nebun pe străzi cu scopul de a-mi obosi picioarele. Se mai răcorise un pic și dinspre grădinile dintre blocuri se auzeau greieri țârâind. Făceam ture, din când în când ajungeam din nou în fața blocului meu și priveam ferestrele apartamentului de la etajul trei. Așteptam ca ea să stingă lumina, după care aveam de gând să urc. Mai bine să o evit decât să mă cert cu ea, îmi spuneam.

Strada era slab luminată de felinare și îi înjuram pe toțiăștia care nu strâng mizeria după ce își plimbă câinii, când mi s-a părut că-l văd pe Gonzo mergând agale pe trotuarul celălalt. M-am uitat atent, ca după o stafie, dar era ca și cum aveam ochii împăienjeniți de la puful de păpădie ce plutea prin aer și care se amesteca cu mirosul de fecale de câine. Mă ustureau ochii și nu aveam picăturile la mine.

Nu puteam fi sigur că fusese el. Era cam prea bine îmbrăcat. Și, mai ales, în urmă cu trei ani se auzise despre Gonzo c-ar fi murit de la o supradoză – poate așa fi uitat detaliul dacă, la vremea respectivă, știrea nu mi-ar fi indus o stare de ușurare vecină cu bucuria.

Fuseră prea multe fricțiuni între noi, iar dacă ar fi apărut una în plus în mod sigur tot eu așa fi ieșit șifonat din ea. Nu mi-ar fi făcut nici o plăcere să-l văd apărând dintr-odată, oarecum în regulă. Adică tot descărnat, cu pieptul scobit pe dinăuntru și cămașa atârând pe el de pe sârma claviculelor. Doar nasul ăla mare, coroiat, înfipt într-o față palidă, dându-i o notă caracteristică. Gonzo. Singurii care ar fi putut ști ceva concret

în legătură cu asta ar fi fost Polițistul – care fusese detașat cu serviciul într-o comună de țigani din Buzău, renumiți pentru iuțeala cu care furau orice fel de fructe, dar în special pepeni – sau Yoghinul.

Yoghinul locuiește la două blocuri de mine, tot cu maică-sa, ca și mine, și am fost colegi de generală și de liceu, dar la clase paralele. Totuși, socotisem că-i mai indicat s-o las pe a doua zi. Mi-era nu știu cum să dau buzna peste el după zece, când de fapt nu-l băgasem în seamă vreo două luni.

Hotărârea de a nu mă duce la Yoghin mai mult m-a încurcat decât m-a ajutat: tot nu știam cum să fac timpul să treacă. Mai era o groază până la ora mea obișnuită de somn. Aș fi vrut să urc într-un tramvai cât să fac un tur de oraș noaptea, dar nu îmi luasem portofelul la mine și mi-era frică de controlori. Sunt singurii agenți care au voie să-și practice meseria fără uniformă și poate că lipsa uniformeii îi face atât de agresivi. Nu o dată m-am trezit împresurat de ei (infiltrați cu dibăcie printre călătorii obișnuiți), am fost luat la întrebări, escortat afară la stația următoare, îmbrâncit, controlat de bani, amenințat că voi rămâne fără mobil și în cele din urmă înjurat și lăsat în plata Domnului. În adolescență, am circulat mult fără bilet – asta cred că explică tot: câteodată mi se cer biletele la control chiar și când dorm.

De ce, s-ar putea întreba cineva, am decis totuși să mă urc într-un tramvai și încă fără să mă uit ce număr avea? Vagonul din spate era aproape gol și mă atrăsese faptul că luminile erau stinse. Poate că nu funcționau, poate că nici frânele nu funcționau (nici măcar nu făcuse o oprire completă în stația de altfel pustie).

„Merge în centru?” am întrebat, pe nimeni în particular.

„Urcați, urcați!” m-au îndemnat cei dinăuntru cu o voce colectivă.

Erau trei bărbați așezați pe scaune. Purtau niște uniforme albastre, unsoase. Deci nu erau controlori. Poate că și de-asta m-am urcat, pentru că purtau uniforme, pentru că nu puteau fi controlori.

În urma mea, ușile s-au închis, iar ei s-au pus pe un râs aproape dement. I-am privit încurcat. Nedumerirea mea a părut să le alimenteze și mai tare veselia.

Tramvaiul a făcut un rond apoi a luat-o pe o stradă deloc familiară. M-am uitat îngrijorat pe geam, încercând să rețin traseul, cât să mă pot orienta mai târziu. (În acest punct veselie lor ajunsese la apogeu.)

„Depinde ce înțelegeți prin centru!“ a pufnit cel mai apropiat de mine, îndoindu-se de râs.

Logic, nu puteau fi decât niște bețivi cu care doar alt bețiv s-ar fi putut înțelege. Evident, niște oameni de proastă condiție – oare cum de nu observasem asta de la început?!

Din moment ce nu se putea face chiar nimic până la următoarea oprire a tramvaiului, am încercat să-i neglijez, prefăcându-mă că îmi caut ceva important prin buzunare (vreo verighetă pe care-aș fi scos-o din deget în drum spre o amantă sau niște calmante pentru dureri de spate). Teatrul improvizat îmi păruse ca o soluție ideală pentru a le evita privirile dubioase, înroșite și cam apoase. În ciuda faptului că ei râdeau, mi-era tot mai teamă să nu-i înfurii cumva accidental (cum tot fără să vreau îi înveselisem aproape instantaneu, cu o simplă întrebare).

Am pornit-o cu pași nesiguri spre cabina vatmanului. Trebuia să înving inerția corpului și hâțâielile vagonului. Am aflat că tramvaiul se retrăgea la depou, pasagerii fuseseră deja anunțați: nu era vina lui dacă eram surd sau mă urcasem din mers.

Revenind în fața blocului după mai bine de o oră, am fost bucuros să găsesc lumina stinsă nu numai în bucătărie, ci și la fereastra camerei ei. La intrarea în bloc, un individ întors cu spatele butona la tastele interfonului. Am răscuit cheia în broască și am intrat. Necunoscutul s-a strecurat imediat în urma mea.

În holul blocului am fost cuprins de acea stare de neliniște pe care o am mai mereu, dar fiind noapte mi-a fost ușor să o pun pe seama faptului că în urma mea, la nici un metru, se afla un tip complet necunoscut. Intrarea este luminată de un neon

puternic, dar după o a doua ușa domnește semiîntunericul – ca în orice scară de bloc interioară, fără geamuri. Becurile sunt puține și neșterse de praf.

M-am prins de mânerul balustradei, smucindu-mă cu toată forța înspre scări, urcând câte două sau trei trepte deodată, în timp ce necunoscutul rămăsese la parter, postat în fața ascensorului. Atunci am realizat pentru prima oară că liftul reîncepuse să funcționeze, când am auzit trolitul și țăcănitul cablurilor ce puneau cabina în mișcare.

Nici nu știu cum am ajuns în fața apartamentului meu. Îmi tremurau mâinile și cu greu am reușit să deblochez yala.

Știam că nu doarme, că stă în pat așteptând îngrijorată scârțâitul ușii deschise de mine, ca să poată adormi imediat după aceea, așa că m-am strecurat în casă, lăsând ușa să scârțâie doar puțin.

M-am așezat cu grijă pe pat, cu gândul să adorm cât mai repede, nereușind, ca de obicei, decât contrariul.

2

De câțiva ani am tulburări de somn. Țin minte că odată eram în facultate, în timpul unui curs. Scriam. Copiam, cred, ceva de pe tablă, dar mi se închideau ochii de oboseală. Apoi, lucrul următor de care îmi amintesc sunt cărțile pătate de sânge. Un centimetru mai într-o parte dacă mi-ar fi căzut capul, aș fi rămas poate mutilat pe viață. În urma aceluia incident, am renunțat pentru totdeauna la pixuri. Chiar și atunci când studiez, folosesc un creion consumat, al cărui capăt nu iese din căușul palmei. Am primit de ziua mea un stilou de dimensiunea creionășului ăstuia, făcut pe comandă dar l-am pierdut. Era de la o fată care m-a iubit mult, dar asta e, mie nu mi-a plăcut de ea. N-am refuzat totuși nici stiloul și nici alte cadouri pe care mi le-a făcut.

Facultatea am terminat-o *cum laude*, în ciuda problemelor de somn, pentru că sunt înzestrat la matematică. (Asta nu o spun eu, ci diplomele de la olimpiade, agățate pe pereți. Mama le-a agățat, în anii când încă se mândrea cu mine).

Tata a fost profesor de matematică și pe vremea când eu aveam cinci-șase ani, ei încă nu divorțaseră. Tata obișnuia să-și petreacă serile corectând lucrări de control care păreau fără număr. Foile stăteau în teancuri, aranjate pe biroul lui și mi-era interzis să mă apropii de ele. Mă fascinau, pentru că îmi imaginaam că sunt un fel de turnuri inaccesibile, albe și cu formele în continuă schimbare; câteodată răsucite spre dreapta, alteori invers, albe, abrupte și cu muchii tăioase. Mi-ar fi plăcut la nebunie să le dărâm, dar mi-era groază să încerc. Când îl întrebam de ce trebuie să le ia la mână una câte una (dar, de fapt, mă miram că își pierde o oră ca să reconstruiască același turn zece centimetri mai încolo de locul inițial), îmi răspundea pe-un ton ușor amenințător că altfel nu primim bani, și fără bani nu putem cumpăra de mâncare și nici jucării. Chiar și după ce-am mai crescut, pentru o lungă perioadă a copilăriei am crezut că tata trebuia să trimită mii de scrisori la diverse persoane cu scopul de a-i convinge să ne trimită bani, mâncare și jucării.

Îmi amintesc totuși că odată, când am întregat-o pe mama cui sunt adresate scrisorile, mi-a răspuns că mii de prințese, răspândite în toate țările din lume așteaptă scrisorile tatei, dar el numai le amăgește.

„Dintre toate m-a ales deja pe mine!“ a râs ea, mulțumită.

Atunci el s-a ridicat de la birou și a sărutat-o, iar eu m-am bucurat ca și cum mă sărutase și pe mine. Pe vremea aia, tata o iubea foarte mult pe mama și începuseră să vorbească despre „un frățior“ care urma să vină.

Mie îmi plăcea pe atunci să colorez și din când în când mă duceam la el să-i cer coli de hârtie. Ca să nu irosească din hârtia bună, îmi dădea ciornele lui sau lucrări de control mai vechi. Și astfel, datorită lucrărilor de control, mi-am petrecut eu anii preșcolari cu ochii în formule, simboluri matematice și funcții trigonometrice peste care mă chinuiam să colorez. Π , f , μ , $\sqrt{\quad}$, Ω , Σ ,

sin sau cos deveniseră la fel de familiare ca ala, bala, portocala. Noaptea le visam, chiar dacă la început nu aveam habar ce reprezintă. Îmi imaginam că sunt niște semne vrăjitorești, semne pe care puțini oameni le puteau înțelege, iar cei care reușeau căpătau puteri neobișnuite. Tata mi-a confirmat că exact așa stăteau lucrurile.

„Odată ce înțelegi aceste semne, vei face parte dintr-o societate privilegiată. Membrii ei – cunoscuți sub denumirea de savanți sau oameni de știință – sunt deosebit de respectați, pentru că reușesc să explice lucruri care nu se simt, nu se văd și nu se aud. Când cei mai iscușiți dintre ei reușesc să potrivească semnele într-o anumită ordine, atunci știi sigur că lucrul care nu se vede, nu se aude și nu miroase se află totuși acolo. Pricepi?”

„Ca o baghetă magică care dă viață?”

„Nu. Ca o baghetă magică ce face să apară răspunsuri acolo unde mai înainte erau întrebări. E admirabil să poți face asta, nu crezi?”

Nu după mult timp, am început să merg la tata și să-l întreb ce înseamnă o fracție, semnul de radical, teorema lui Thales, iar el îmi explica tot ce știa. Avea multă răbdare cu mine. Pe trecea uneori toată după-amiaza explicându-mi probleme de matematică. Ușor-ușor, la opt ani, am ajuns să cunosc axiomele geometriei euclidiene, funcțiile trigonometrice, matricele, sistemele de ecuații și câteva probleme simple ce țineau de teoria probabilităților.

E de la sine înțeles că la școală mă plictiseam groaznic. Singura deprindere folositoare învățată (cu care de altfel cu toții facem cunoștință atunci la început) a fost aceea de a-mi menține postura imobilă pe timp îndelungat. Statul în bancă pentru un sfert de zi alături de-un coleg ce ți-e la început aproape străin reprezintă o aptitudine indispensabilă, fără de care buna funcționare în societate a adultului de mai târziu (fie el taxi-metrist, savant, călător cu avionul sau chiar excavatorist) ar fi periclitată, dacă nu chiar total compromisă.

Rareori puneam întrebări, dar când mă aventuram să o fac testam nu numai răbdarea bieților colegi de clasă, ci și pe cea a învățătoarei, al cărei nivel matematic era foarte limitat. Directoarea ar fi dorit să mă transfere la o școală specială pentru copiii avansați, dar învățătoarea nu a fost de acord, ba chiar s-a înfuriat, susținând că însușirile deosebite le prezint doar la matematică, în timp ce la alte materii eram aproape retardat (caligrafie, muzică). Soluția temporară a constat în mutarea mea cu cinci clase mai sus, dar numai la orele de matematică. Astfel, când eram într-a doua, pentru o singură oră pe zi, colegii mei erau într-a șaptea, iar când am trecut într-a patra, trebuia să traversez strada de mână cu directoarea, apoi să alerg aproape un kilometru până la Gheorghe Șincai – cel mai apropiat liceu. Din păcate Gheorghe Șincai este un liceu teoretic și asta făcea ca tot eu să fiu cel mai bun și acolo, o chestie teribil de jignitoare la adresa întregii clase, dar mai ales a băieților care, imediat ce ieșea profesorul afară, mă înjurau și îmi spuneau tot felul de porcării. Apoi, după ce ora de matematică lua sfârșit, trebuia să iau startul înapoi spre școala generală numărul 14. În timp, efectul a fost extraordinar. Indirect, ora aceea de matematică m-a ajutat să ies primul pe școală la proba sportivă de alergare, eu fiind singurul copil cu adevărat antrenat pentru competiție. Kilometrul zilnic alergat între cele două școli își lăsase amprenta asupra firavelor mele picioare.

3

Visul meu este să dezleg o anumită coniectură la care lucrez de câțiva ani. Când am declarat odată asta într-un grup de prieteni, Polițistul (la el acasă eram) a scos DEX-ul dintr-un sertar, la deschis la „C” și s-a pornit să-l răsfoiască tacticos. Își umezea degetul cu limba, silabisind cu voce tare, de parcă chiar era interesat de studiul cuvintelor, când, de fapt, se vedea de la o poștă că intenția lui reală era să mă ia peste picior.

„Compactor“, „compostor“, „concesie“, „conchistador“, „condoleanțe“, „conjectură“.

Conjectură vine din latină, e substantiv feminin și înseamnă părere bazată pe presupuneri, ipoteze.

Bineînțeles, au continuat să râdă de mine și atunci când am încercat să-i scuz pe autorii dicționarului, pentru o scăpare, evident de înțeles, fiind definiția unor oameni înclinați mai mult către litere și mai puțin spre cifre. Dar Polițistul nu a cedat cu miștourile până nu am explicat semnificația cuvântului pe înțelesul lui.

„Conjectura este un fel de teoremă care nu poate fi demonstrată. Ca urmare, părerile specialiștilor în domeniu pot fi împărțite și uneori se poate crea o mult-disputată controversă. Unii cred că respectiva conjectură este adevărată, alții, din contră, susțin că opusul enunțului de acolo este cel adevărat.“

Poate cel mai cunoscut exemplu este cel al mării teoreme a lui Fermat: $x^n + y^n = z^n$, care nu are soluții decât pentru $n = 2$ (când devine teorema lui Pitagora: $x^2 + y^2 = z^2$). Se spune că Fermat a rezolvat teorema printr-o metodă foarte simplă, la sfârșitul unui caiet pe care scrisese multe alte chestii. Din lipsă de spațiu, a scris acolo doar începutul, apoi, pe marginea ultimei foi, a menționat că demonstrația continuă pe caietul următor. Dar caietul următor nu a fost găsit niciodată, așa că a durat încă trei sute cincizeci de ani până când teorema a fost (re)demonstrată, în 1994. Un profesor englez, de la universitatea Princeton, a reușit rezolvarea după șapte ani petrecuți numai cu asta.

De cele mai multe ori, atunci când cineva reușește să demonstreze o conjectură, are loc un adevărat cutremur în lumea matematică. Eu m-am nimerit într-un auditoriu atunci când un matematician genial își expunea ultima lucrare de cercetare. Era o somitate în domeniul lui și toată lumea stătea cu urechile ciulite. Nu se auzea decât scârțâitul cretei, al stilourilor care luau notițe sau vreun foșnet de foaie îndoită. Și din când în când, glasul distant, un pic batjocoritor, al invitatului evreu. Erau în sală numai profesori universitari, asistenți, doctoranzi și cercetători.

În ciuda nivelului extrem de ridicat al participanților la seminar, teoria expusă la tablă era extraordinar de complexă, cu trimiteri spre atâtea ramuri ale matematicii, încât era evident că puțină lume înțelegea în profunzime despre ce era vorba. Câțiva dintre cei din sală făcuseră niște fețe de te apuca și râsul. Bineînțeles, după cum este obiceiul, cel de la tablă întreba des dacă sunt întrebări, dar, din jenă, nimeni nu spunea nimic și atunci profesorul spunea tărăgănat „păi, dacă totul e clar, să mergem mai departe“.

La final, după ce s-a scuturat pe mâini de cretă, s-a răsucit zâmbitor spre audiență și – pentru cei care nu înțeleseseră deja – a eliberat „bomba“:

Dacă totul a fost clar, atunci nu mă îndoiesc că toată lumea a înțeles că tocmai am rezolvat conjectura z, și a dat numele respectivei ipoteze.

Nu era una dintre cele mai cunoscut dar, orișicât, în sală se aflau îndeosebi cercetători ai domeniului respectiv – unii, experți în teoria dezvoltată pe valabilitatea conjecturii, iar ceilalți munciseră de-o viață pe teoria opusă, ramura care susținea că ipoteza ar fi fost falsă.

Și, bineînțeles, veți înțelege că toți cei care ați publicat, sau vă pregătiți să publicați, lucrări pe ideea că ipoteza era falsă – ei bine – din momentul acesta conjectura a devenit teoremă și, din păcate, puteți să aruncați toată munca voastră la gunoi. Da, da! Chiar la gunoi!

În afară de mine, nu cred că au fost mai mult de cinci oameni în sală care au înțeles demonstrația evreului. În lumea matematicii, în lumea mea, tipii de calibrul acesta sunt adevărate staruri, persoanele cărora nu îndrăznești să le ceri autograful și cu care ai dori să te fotografiezi.

Practic, de unul singur, închisese pentru totdeauna un întreg domeniu de cercetare care existase și fusese la modă timp de câteva decenii.

Din punct de vedere academic, nu aș fi ajuns să obțin performanțele de care vorbesc fără ajutorul tatei – sunt conștient de asta. Dar la fel de conștient sunt de faptul că tata a fost unicul vinovat pentru dezastrul care-a urmat.